

На вниманието на
Министерство на образованието и науката

СТАНОВИЩЕ

от страна на специализирания сайт „Ние ви чуваме”

Относно: Проект на Закон за българския жестов език (2020)

Във връзка с проектозакона с дата на откриване 6.08.2020 и краен срок 8.09.2020 г., поместен в Портал за обществени консултации на Министерски съвет със следния уеб адрес: <http://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=5369>, специализираният сайт за хора със слухови дефицити „Ние ви чуваме” изразява своето становище както към текстовете на Проектозакона, така и към приложените към него документи (Мотиви към проект на Закон за българския жестов език и Доклад за цялостна предварителна оценка на въздействието).

Специализираният сайт „Ние ви чуваме” е най-голямата в България информационна медийна платформа, създадена през 2009 г., която отразява проблематика, близка както до хората със слухова загуба, така и до техни близки и широката общественост. Мисията ни е да осветляваме съществуващи положения, касаещи видовете слухова загуба при нечуващите хора; да запознаваме широката общественост с подходящите комуникационни средства, както и редица други въпроси, засегнати в сайта чрез над 20 рубрики и вече с англоезичен превод.

Както доказала се през годините медия, която разглежда специфична проблематика, „Ние ви чуваме” се ползва с доверието на читатели, институции, организации у нас и по света. Доказателство за това доверие са множеството споделени публикации и медийни анализи. Техен автор е Христина Чопарова, създател на сайта, журналист с над 10-годишна практика в печатни и онлайн медии, експертен консултант по медийна политика и комуникации. Освен опита като журналист, тя е и с над 30-годишен опит като лице със слухова загуба, поради което е добре запозната в дълбочина с проблематиката, широко разгърната и анализирана в сайта „Ние ви чуваме”.

През 2017 г., след отхвърлянето на първия Проект на Закон за жестовия език в НС, „Ние ви чуваме” публикува медиен анализ за причините: <https://www.repporter.com/bg/s-kritichno-oko/228-2019-01-19-17-03-27>. Анализът бе публикуван и в сайта на фондация „Медийна демокрация” (<http://www.fmd.bg/?p=9554>). Този анализ има видимо забележимо влияние за иницирираното впоследствие Национално научно изследване на българския жестов език през 2018 г., а при прочита

на проекта забелязахме, че препоръките в анализа са били използвани при съставянето на втория проектозакон за жестовия език, споменат по-горе.

Държим да отбележим обаче, че „Ние ви чуваме” по никакъв начин **не** е участвал в обсъждането или разработването на този втори Проект на Закон за жестовия език, нито е искано консултативно мнение или позволение от нас текстовете на медийния анализ да се ползват при разработката на евентуален последващ проектозакон.

С настоящото Становище „Ние ви чуваме” изразява несъгласието си не само с подобни практики, но и оборва изложените текстове както в Проекта, така и в Мотивите към него и в Доклада за оценките на въздействие.

Възражения към Проект на Закон за жестовия език и приложимите към него документи

Считаме, че в този му вид настоящият Проект на Закон за жестовия език не е съобразен с националните особености на държавата, с европейското законодателство, с развитието на темата към днешна дата и с интересите на хората от тихата общност.

Проектът на Закона за жестовия език е неприемлив по редица причини: структуриран неправилно (глава втора следва след раздел 1, 2 и 3, не е ясно къде е глава първа), непълен (липсва, например, частта с обособените специфики на преводачите на сляпо-глухи лица), некомпетентен в почти всяка засегната област; изменя съществуващи положения, вместо да предлага надграждане или нови работещи формули в областта на социалните услуги, образование и жестов превод; съдържа неясни дефиниции и на места – откровено дискриминативни спрямо таргетите в тихата общност изрази; борави с неясни формулировки, които могат да се тълкуват по много и различни начини; делегира задължения на неподходящи като компетенции в областта институции; увеличава административната тежест за ползвателите на жестови услуги, вместо да я сменя; урежда по неподходящ начин жестовите преводачески услуги и създава условия за дискриминация спрямо жестовите преводачи с отмяната на израза „тълковник” от професионалната им квалификация;

И още: грубо спекулира с броя на представителите на тихата общност в България; налага неясни образователни методики; фаворизира определени НПО и урежда техните интереси чрез редица предложения; не е съобразен с европейското законодателство, нито с реалната ситуация на национално ниво спрямо различните таргети на хората със слухозагуба в България; не дефинира точно и коректно ползвателите на жестовия език, създавайки впечатление, че всички са глухи и всички са ползватели; демонстрира откровена некомпетентност в областта на жестовите услуги, налага като общобългарски жестов език аграматичната му версия, и не на последно място, проектозаконът има претенциите да е разработван в съгласуваност и консултации с множество заинтересовани лица и специалисти, което не отговаря на истината.

С оглед всичко изброено считаме, че проектозаконът е зле разработен, зле обоснован, и по-долу ще се аргументираме чрез подробното разглеждане на текстове от него, където личат по-горе изброените пропуски.

Наименование на закона и европейско законодателство

Създаването на Закон за жестовия език въздига надеждите на тихата общност България да се нареди до европейските държави, легализирали в националните си законодателства комуникационното средство на хората без слух.

На 7 юни 2017 г. Народното събрание на Република България отхвърли внесенят първи проектозакон за жестовия език, чиито съставители от Съюз на глухите в България бяха водени от амбицията да бъдат именно организацията, постигнала заветната цел по легализирането. По време на първото четене си проличаха огромните пропуски и недостатъчната обосновка за необходимостта от легализиране на жестовия език. Заглавието на проектозакона бе непълно, а **позоваването на неустановена статистика за броя на ползвателите му бе погрешна практика, която целеше да внуши, че Законът е нужно да се легализира заради потребността му за наистина огромен брой хора.** Позоваването на неясни статистики за числеността на тихата общност в България, които са недоказуема величина, е заложено и в този втори проектозакон, което го обрича на провал по същия показател.

Разбира се, препоръките за легализиране, отправени от водещи световни и европейски организации от и на хора със слухова загуба, съветваха узаконяването да става с оглед националните особености на всяка държава. Това ще рече, че преди да се съставя Закон за българския жестов език, е необходима много добра и солидна подготовка чрез множество предварителни проучвания на жестовия език в България, национално изследване на таргета, събиране на компетентни мнения, анкетни проучвания за възможностите на ВУЗ-овете да предложат приобщаваща среда, създаване на Класификатор на слуховите дефицити, национална преводаческа мрежа, базиране на споделен опит и добри европейски практики. **Голяма част от тези необходими не са покрити, нито се съдържат като предложения в проектозакона.**

България е член на ЕС от 1 януари 2007 г., и като европейска държава следва принципите да прилага европейските нормативи. Поради това считаме, че **настоящият проектозакон нито покрива изискването да е съобразен с националните особености и реална ситуация на тихата общност в България, нито черпи работещи модели и добри практики от европейския опит в областта на жестовия език и легализация.**

На 28.09.2016 г. в Брюксел (Белгия), по време на Международната конференция „Многоезичие и равни права в ЕС: ролята на жестовите езици”, всички евродепутати единодушно подписаха Резолюция за жестовия език и професионалния жестов превод. „Ние ви чуваме” присъства и пространно отрази този знаменателен акт, включително реализира и интервю с домакина на конференцията, евродепутат Хелга Стивънс. На 23.11.2016 г., Европейският парламент гласува приемането на **Резолюция В8-1230/2016**: (<https://www.reporter.com/bg/mejdunarodni/100-2019-01-19-17-03-27>).

Държавите, които са легализирали жестовия език в своите национални законодателства, са уредили въпросите на жестовия език и преводаческата професия в заглавието на нормативния си акт - **Закон за жестовия език и професионалния жестов превод**, според Резолюция В8-1230/2016.

Затова считаме, че титулът „Закон за българския жестов език” следва да се допълни, преименувайки се на „Закон за българския жестов език и професионалния жестов превод”, с оглед обстоятелството, че с този норматив се уреждат както преводаческите жестови услуги в България, така и статута на професията „преводач-тълковник от и на жестов език”. В унисон с европейските практики и приета Резолюция В8-1230/2016, касаеща всички държави-членки на ЕС, считаме, че следва и България да се придържа към нея в заглавието на нормативния си акт за легализиране на жестовия език.

В Доклада за оценка на въздействието (стр. 11, 12 и 13) е изложена пространна и също толкова излишна информация за броя държави, извършили закононото признаване на жестовия език в техните национални законодателства. За нуждите на един „Закон за българския жестов език и професионалния жестов превод” по-съществен интерес представляват Етичните кодекси на жестовите преводачи, публикувани в сайта на Световната федерация на преводачите на знаков език (WASLI), тъй като регламентират и уреждат много подходящо професията на преводачите и тълкувателите, включително на нечуващите такива. „Ние ви чуваме” наскоро публикува компаративен анализ на 4 етични кодекса - „Общовалидни принципи на жестовите преводачи”, където са показани работещи модели, утвърждаващи жестовия превод като професия: <https://www.repporter.com/bg/zhestoviyat-ezik/459-obshtovalidni-etichni-printzipi-za-zhestovite-prevodachi>

Почти цялата структура на услуги и финансиране на жестовите преводачи в настоящия проектозакон (Глава трета), противоречи на основни етични принципи, общовалидни за повечето държави, легализирали жестовия език в националните си законодателства. Това обстоятелство отново подчертава незапознатостта на съставителите на проектозакона с темата за жестовия превод, в опит да го уредят на национално ниво чрез нормативен акт.

Несъобразен с европейските практики е също и разделът за приложение на жестовия език в системата на образованието (Глава втора). **Никъде в проекта не са споменати широко използваните по света системи на билингвистично езиково обучение на деца и ученици със слухова загуба, което е практика за повишаване на грамотността и комуникативните им умения чрез съчетаването на жест и устна артикулация (говор).** Тази практика не противоречи на понятието „култура на глухите”, дори я подкрепя, тъй като културата се свързва с развитие на умения да се използва наличното, а не да бъде отказ от него.

В европейски и световен мащаб билингвистичното (двуетиково) обучение е застъпено в образователния процес за Глухи и тежкочуващи. **Никъде в проекта не е дори споменато такова обучение в приложението на жестовия език в системата на българското образование.** Това противоречи на цел 2. „равен достъп до качествено образование чрез българския жестов език;” (Раздел 2, чл. 6 (2)), тъй като под „качествено образование” се визира такова, което включва разнообразна методика и плурализъм на образователни средства. Създава се впечатлението, че проектозаконът отрича или не признава билингвистичния метод, след като не е указано да го прилага.

Терминологични грешки и дискриминативни изрази

Проектът въвежда широката общественост в сериозно заблуждение чрез употребата на неточни термини по отношение на слуховия статус, наричайки „глухи” (Раздел 1, чл. 1 и навсякъде) всички хора със слухова загуба, с което се **създава погрешното впечатление, че всички са напълно глухи и всички са ползватели на жестовия език.**

Затова от „Ние ви чуваме” считаме, че преди да се узаконява жестовия език, е нужно да е налице съставен *Класификатор на слуховите дефицити*, който да онагледява потребностите на всеки таргет от жестов език. И да дава ясна дефиниция за слуховия статус, което би било от полза както за медицинските, така и за немедицински специалисти. Създаването на такъв Класификатор следва да предхожда легализирането на жестовия език, за да може Законът да се позове и аргументира на кого ще служи нормативът и чии права и задължения ще урежда.

В медийния ни анализ (<http://www.fmd.bg/?p=9554>) посочихме съществуващите в България видове слухова загуба. Жестовият език е необходим на Глухите (родените без слух, потомствено глухите, много рано оглушалите), на тежкочуващите хора и сляпо-глухите лица, както и на чуващи лица с медицински състояния, свързани с ограничено движение или затруднения в говора. Ползватели на жестов език са и преводачите, тълкувателите и преводач-тълковниците, които предоставят жестови услуги за всеки от тези таргети. **Никъде в проекта на закона не е ясно дефинирано в раздел кои точно са ползвателите на жестовия език.**

С употребата на термини като „*със сензорно увреждане – увреден слух*” (навсякъде в текста на проектозакона, мотивите и доклада за оценката на въздействието), се подчертава двойно негативната конотация на думите „*увреждане*” и „*увреден слух*”, при положение, че **слуховата загуба е състояние на пълна или частична тишина, а не увреждане**. Дискриминативен е и изразът „*ученици със сензорни увреждания – увреден слух*” (чл. 10 (1), чл. 11 (1), (2) и навсякъде по-нататък в текста на проектозакона, както и в Мотивите към него), където негативната конотация отново е двойно подчертана.

В този контекст обръщаме внимание, че сайтът „Ние ви чуваме” е сезирал чрез Отворено писмо политическия елит и медиите за необходимостта от по-голямо внимание върху предефиниране на понятието „*с увреден слух*”. (<https://www.repporter.com/bg/novini/387-otvoreno-pismo-na-nie-vi-chuvame>).

Употребата на подобна лексика не кореспондира с реалния слухов статус на хората от тихата общност, и освен това създава внушения за тяхната непригодност. Утвърждаването на подобни изрази в нормативен акт представя хората със слухова загуба в неблагоприятна светлина, въздействието от което ще е затвърждаване на погрешните стереотипи за тях в бъдеще.

В европейската практика, както и в някои неевропейски държави е прието културологично разграничение по главната буква на термина. В САЩ и редица европейски държави, с главна буква в „Глухи” (**D**eaf), се обозначават хората, родени без слух, потомствено глухите хора, както и тези, които се самоопределят като носители на жестовия език. Тежкочуващи (**H**ard of Hearing) са хората, при които слухът е изгубен в късна детска възраст, както е загубен или намален по някакви причини в

хода на живота. Тези хора се наричат „тежкочуващи” и поради това, че голяма част от тях чуват с помощта на технически средства. Част от тежкочуващите с течение на времето могат да преминат в групата на **оглушалите (deaf)** поради прогресия на глухотата и невъзможност за чуване с техническо средство, което е съвсем друг културологичен признак.

Когато се съставя един законов акт, ясното дефиниране е от изключителна важност, тъй като нормативът следва да урежда комуникационните нужди на всички представители на тихата общност. Поради това споменаването в текстовете на проектозакона на „*глухи, слабочуващи и сляпо-глухи лица*” е неточно изброяване на таргет групите по слухов статус. И издава незапознатост с реалната ситуация по отношение на тихата общност в България. В целия проект на проектозакона, мотивите и доклада за оценка на въздействието **тежкочуващите хора въобще не са споменати като таргет. Не са включени и комуникативните им потребности, изразяващи се в наличието И на субтитри в аудио-визуалните медийни услуги, наред с жестовия език.** Това е груба дискриминация по смисъла на изключване, което противоречи на Конвенцията на ООН и европейско правните рамки в областта на човешките права. Дори само това обстоятелство е достатъчно да превърне проекта в несъстоятелен поради това, че **не е обхванал всички заинтересовани от въвеждането на Закон за жестовия език страни.**

Проектозаконът има претенцията да цели „*съхраняване и утвърждаване на културата и идентичността на общността на глухите лица,*” (Раздел 2, чл. 6 (3)). В такъв случай би следвало да дефинира ясно „*глухите лица*” по културологичен признак, като ги разграничава коректно по слухов статус. Отграниченията според типа слухозагуба са необходими с оглед съобразяване на правилното за нечуващите хора средство за комуникация и яснота как да се общува с тях.

В чл. 13 е употребен изразът „*проблеми в комуникацията*”. Употребата на паразитни думи като „*увреждания*” и „*проблеми*” остават с впечатление, че разработилите проектозакона не са лица, способни да боравят с позитивни изрази или имат нагласата да променят статуквото чрез коректни и отговарящи на реалността термини, респ. не са лицата, които трябва да се ангажират с регламент на нормативни актове.

Буди недоумение като цяло намесата на сляпо-глухите лица в проектозакона, при условие, че жестовият език, на който те общуват, е смесена система от алтернативни методи на комуникация, тактил и жест. („*Пряко засегнати страни са: 1. Хората със слухова загуба (глухи и сляпо-глухи) и техните семейства*” - Доклад за оценка на въздействието, стр.14, и навсякъде в проектозакона).

Сляпо-глухите лица имат потребност от по-специфична жестова комуникация и алтернативни методи, като за тях е необходим специален раздел в проектозакона, който да ги регламентира като услуга, съответно и преводаческите услуги. **Никъде в текста на проектозакона, особено в частта с преводаческите услуги, не е са упоменати и жестовите услуги и специфики за лица със сляпо-глухота.** Впечатлението от този пропуск е, че вносителите не са компетентни или запознати с тематиката на жестовата комуникация със сляпо-глухи лица, за да правят предложения в този контекст. Затова и споменаването на този таргет се приема като внушение за допълнителна тежест на колко много хора е нужен жестовият език.

Абсолютно недопустимо е чрез настоящия проектозакон да се въвежда обществеността и законотворческата власт в заблуда относно таргета и спецификите на комуникацията чрез погрешни, некоректни и дискриминативни термини и изрази. **Жестовият език безспорно е нужен, но той е нужен на много малък процент хора, а се създават илюзии, че е нужен на огромно мнозинство. Не следва легализацията да се извършва на база количествен показател (което е неустановима с точност величина), а на база потребност и ползи за реалните му потребители.**

Жестовият език като предмет на закона – неясноти в дефиницията и употребата му

В България родените Глухи, много ранно оглушалите и лицата, които се самоопределят като Глухи и **ползватели на естествения жестов език, са изключително малка част от тихата общност.** Значително по-голям е броят на лицата, които са останали с някаква степен на слухова загуба. Това не означава автоматично, че щом не чуват, те задължително ползват жестов език. Както е формулирано в проектозакона, че глухо лице е всяко лице със слухова загуба, което е „естествен носител или ползвател на българския жестов език”, впечатлението е, че всички хора със слухова загуба в България са глухи и всички са ползватели именно на този „естествен” език, което е много далече от реалността.

Под дефиницията „естествен самостоятелен език” (Раздел 1, чл.1 (1)) съставителите са визирали онази жестова комуникация чрез система от знаци, която се предава поколенчески в семействата на хора с тотална глухота. „Естествен”, защото възниква чрез усвояване на жестове от носителите им, и защото спрямо чуващо дете, едно дете без слух усвоява първо жестовия, преди говоримия национален език. Затова в средите на българските Глухи семейства е прието жестовият език да се нарича „майчин” по смисъла на първи, предаван от родителите и рядко придружаван от говор. Логиката е, че в среди, където гласът не се чува, той не е нужно да се използва, за сметка на засилената лицева мимика. Всички нечуващи, дори родените без слух, притежават говор. Доколко ще се ползва и рехабилитира, е въпрос на избор и културологични особености. Но поради спецификата на тази „естествена жестова комуникация”, тя се явява аграматична спрямо книжовната форма на българския език. Затова отличителна особеност на всички Глухи хора и определящи се като „естествени носители на жестовия език”, аграматичността е характерна комуникативна особеност на таргета.

Тежкочуващите и оглушалите хора, за които тишината е настъпила много след овладяването на книжовния език, жестовият се явява не основно, а помощно средство, тоест, те не са „естествени носители” на жестовия език. И се придържат към онази жестова форма, която следва граматичните правила на националния език (калкиращ жестов език). Както е формулирано в проектозакона обаче, **се създава погрешното впечатление, че всички хора със слухова загуба са естествени ползватели на жестовия език, респ., всички са аграматични, а Законът ще утвърждава именно аграматичната комуникация като „български жестов език”, дефиниран като „естествен самостоятелен език”.**

Ето защо е изключително важно да се отграничава за кого е нужен жестовият език, кои са ползвателите му и **коя от версиите – аграматична (естествена) или граматична (калкираща) ще се легализира като „Български жестов език“**. Изразите, че българският жестов език *„позволява създаването на системи за комуникация...“* и *„овладяване на други езикови компетентности“* са неясни формулировки.

Правото на изразяване зависи от комуникационните потребности на ползвателите на жестовия език – граматичната версия широко се употребява от тежкочуващи хора, докато аграматичната – от Глухи хора. Чрез ясното дефиниране на тези положения се гарантира *плурализъм в жестовата комуникация* - т.е., свободната употреба на тези версии на жестовия език – с калкиране или без, които по своя смисъл са богатство и са избор на ползвателите. По този начин се гарантира също, че на потребителите със слухова загуба и на жестовите преводачи няма да бъде налагано придържането към версия, удобна на определени НПО, въпреки благовидната защита на свободата на изразяване (чл. 1 (1), Раздел 1).

В потвърждение на опасенията, че **проектозаконът прави опит за налагане на аграматичната жестова комуникация като „естествен български жестов език“ за всички ползватели**, е обстоятелството, че се наблюдават зачестили прояви на демонстрации на тази форма във видеоклипове, в които няма устно артикулиране.

Жестирането без устна артикулация е тотално отрицание на билингвизма като образователен метод. Този способ е широко използван в средите на американските Глухи като част от тяхната култура на изразяване и специфична лексика. След като проектозаконът преследва *„Признаване на културната и езиковата идентичност на общността на глухите лица и формиране на нагласи за уважение към тях“*. (Раздел 3, чл. 7 (3)), следва да има ясна дефиниция какво е *„култура на глухите в България“*. Предполага се, че след като българските Глухи хора желаят да видят комуникационното си средство легализирано чрез Закон, следва да не заемат чужди модели в националния си жестов език, ако имат претенцията той да бъде наистина български. **Жестирането без устна артикулация затвърждава употребата на архаичния израз „глухонемни“ към всички хора със слухова загуба, което е неприемливо, тъй като създава стереотип за тях като за малограмотни и некомуникативни.**

От Проекта и Мотивите към него Националното научно изследване на жестовия език през 2018 г., е обосновано като част от изпълнението на План за действие на РБългария (2015-2020), в който план една от мерките е въвеждането на жестовия език (стр. 2, Мотиви). Проучването, както се твърди в Доклада за цялостна оценка на въздействието (стр.10), е имало за цел да докаже научно, че българският жестов език е самостоятелен език, и че *„...на територията на българската държава е възникнала лингвистична система, развивана и предавана от поколение на поколение чрез междуличностната комуникация на гражданите със слухова загуба“*.

Научното изследване доказва действително, че в различните краища на България се употребява най-разнообразна жестова комуникация, с множество жестове за една и съща дума. Извеждането на унифицирана класификация на най-употребяваните думи обаче ощетява езиковото богатство и налага като общобългарски жестов език онази форма, която е по преценка на съставителите на проектозакона. Това противоречи на европейските принципи за многообразие и свободен избор на жестови знаци, както и

лишава от плурализъм и богатство език, който има претенцията да бъде самостоятелна система, обричайки го на ограничения чрез уеднаквяване.

Освен всичко, проектозаконът в този му вид **създава внушението, че самостоятелната система, доказана чрез изследването, е именно това, което следва да бъде „български жестов език”, с което да се реорганизира изцяло съществуващото в момента образование и превеждане с жестов език.**

Жестовият език в образованието – пропуски и неточности в проектозакона

В последните години се наблюдава масово закриване на ресурсни центрове по градове, което оставя множество деца със слухова загуба и специални образователни потребности без нужното внимание и обучение. **Никъде в проектозакона не са предвидени текстове, уреждащи съществуването или разкриването на ресурсни центрове или дейността на ресурсните учители,** споменати в чл.12. Това навежда на съмнение дали и колко от мненията на такива специалисти са били взети под внимание при разработването и съставянето на проектозакона. Предложенията за прилагане на жестовия език в образованието, структурирани в „Глава втора”, са изключващи спрямо ресурсните учители, тъй като те по презумпция работят с деца и ученици със слухова загуба, като за нуждите на обучението си служат и с жестов език.

Проектозаконът дава заявка (чл. 9 (2) и чл. 10 (3)) за фаворизиране на НПО като единствените компетентни структури (с изискване да са по ЗЮЛНЦ), които да определят насоките на взаимодействие по образователни въпроси, по въпросите на жестовия превод, както и за консултиране, за което е обособен цял раздел. Подобно предложение е в нарушение на свободния достъп до консултации с други специалисти в областта, които не са организации по ЗЮЛНЦ.

Според чл. 11 (3) обучението по жестов език ще става според „специално образователно направление”, като не е дефинирано какво точно е това. По-нататък се разбира, че се касае за специален предмет „български жестов език”, за който ще са нужни съответните специалисти, чиято професия дори не е регламентирана (несъществуваща). Но проектозаконовия член 11 (5) обяснява на какви компетенции трябва да отговарят работещите тази професия. Предвид времето, предвидено в Проекта на закона за влизане в сила – 15 септември 2026 г., (т. 10 от Предходни и заключителни разпоредби), се създава впечатлението, че **с този параграф се урежда бъдещата заетост за определени заинтересовани лица,** които в момента се обучават, за да отговарят на цитираните в чл. 11 (5) компетенции за учител по български жестов език. Това е още едно потвърждение, че проектозаконът е писан с цел прокарването на лични интереси и фаворизиране на определени лица за длъжността.

Чл. 15 постановява, че „*Висшите училища осигуряват условия за подготовка на специалисти по български жестов език*”. Това на практика означава, че всяко ВУЗ трябва да открие работни места за обучение на преводачи и превеждащи учители. **Необходимо е да е налице направено проучване за възможностите на ВУЗ-овете в България да отговорят на това изискване, преди да се налага то законово.** Никъде в мотивната или оценъчна част на проектозакона не присъстват данни за такова проучване.

Правото за ползване на преводачески услуги за деца, ученици и студенти не е съобразена с реално съществуващото положение в учебните заведения в страната. Темата е деликатна, тъй като преводачески услуги са съществували преди години в СУ „Св. Кл. Охридски”, но студентите са ги отказвали, защото се срамуват. Този факт би следвало да се вземе под внимание, когато се подготвят нормативни актове, защото показва **съобразяване с нуждите на потребителите от жестов език**. Ако потребител откаже жестов преводач, то се обезсмисля ВУЗ да осигурява условия по чл. 15 от проектозакона. Още повече, след като и самите Глухи ползватели на жестов език нито са толкова много на територията на страната, нито записват често висше образование.

В проектозакона е посочена справка за броя ученици със слухова загуба в специализираните училища, по данни на Центъра за информационно осигуряване на образованието (ЦИОО) – стр. 5 от Доклада за оценка на въздействието. **Защо не е предоставена такава справка за броя студенти във ВУЗ на територията на страната?**

Жестовият превод и професионалната квалификация на преводач-тълковниците

Настоящият проектозакон (Глава трета) въвежда положения, които са в противоречие със съществуващите особености на жестовия превод в България, в разрез с квалификациите на жестовите преводачи и откровено предлага неработещи модели на жестови услуги, които не само натоварват с излишна административна тежест потребителите на жестов език, но и делегират правомощия на неподходящи институции, които да се ангажират с предоставянето на такива услуги.

Считаме, че всички текстове в тази част на проектозакона, касаещи жестовия превод, са несъобразени с етичните норми и поради това са откровена дискриминация към жестовите преводачи в България.

Каква е ситуацията в България по отношение на жестовите услуги?

В България предлаганите жестови услуги се наричат „преводач-тълковник от и на жестов език”, и по правило съвместяват превод и тълкуване, тъй като извършват жестови услуги както за Глухи хора, така и за тежкочуващи. Действащите, сертифицирани преводач-тълковници от и на жестов език са много малко на територията на страната. Те притежават документ за правоспособност, удостоверяващ уменията им и категория за превод, подобна на шофьорските (А, В, С), указваща областта на превеждане. Категория “А” е най-високата и единствено тя важи за преводи в институции с по-сложна терминология - съд, полиция, прокуратура и др. Повечето от преводачите са с дългогодишен опит, бидейки или деца на Глухи родители, или посветили се на каузата да бъдат посредник между чуващи и нечуващи лица.

Повечето действащи преводачи членуват в Националната асоциация на жестовите преводачи в България (НАПЖЕБ). Документите им за правоспособност са издадени от Съюз на глухите в България (СГБ), която притежава лиценз за обучение на преводачи и издаване на съответния документ след положен изпит. Нито СГБ обаче, нито НАПЖЕБ осигурява работни места на всички сертифицирани преводачи, нито се ангажира с

постоянното им наемане на щат, за да бъдат от полза на граждани и институции с професионален жестов превод.

По причина, че не могат да работят като преводачи, повечето сертифицирани преводачи имат друга трудова заетост, необвързана с превод от и на жестов език. Това изключително много затруднява преводачите, които, за да бъдат реално полезни с жестов превод, следва да правят компромиси с постоянната си трудова заетост. Затова жестовият превод в България към момента няма ясен статут на професия, а по-скоро на преводачески услуги, ангажирани за определен срок и срещу определено възнаграждение.

Тази ситуация е проблем, доколкото не решава финансовата страна на ангажимента за преводачите в България. Държавата в лицето на МТСП отпуска годишни целеви средства за жестов превод, които са крайно недостатъчни да покрият нуждите от превод. Но и самите професионални преводи са много малко, тъй като обикновено нуждаещите се лица ползват като преводачи свои близки, роднини и приятели, и твърде рядко - професионален преводач.

Малкият брой на професионалните преводачи у нас обаче е крайно недостатъчен, за да покрие необходимостта от жестови услуги на всички заинтересовани. В същото време преводачите са добре познати както на Глухите, така и на тежкочуващите хора в страната. Поради причина малкият им брой и голяма ангажираност (в медии и институции), повечето преводачи в България постоянно се стремят да повишават жестовия си запас и в практиката си усвояват множество нови жестове чрез общуване и подпомагане на най-различни по възраст и специфика на слуховия статус лица, от което обогатяват неимоверно много опита си с различен тип жестомимика. Точно това е качеството, което ги прави търсени, тъй като бидейки способни да откликват на нуждите на най-разширена група от нечуващи хора, те са разбираеми за всички както от телевизионния екран, така и във всяка друга интерпретативна ситуация.

В повечето държави жестовите преводачи са трудоустроени в синдикати, организации или институции, където жестовите услуги са определени с регламент. Ако ползвателят надвиши часовия лимит, си доплаща услугата. В България преводачите са шофьори, придружители, попълват документи, посредничат и извършват други услуги, освен жестов превод от и на езика. Това не само не е етично, но обрича жестовия преводач на дейности, които по регламент са на здравен медиатор.

Нужно е да бъде гарантиран статутът на професия за българският преводач-тълковник, преводите да се обговарят със сключен договор с всеки потребител, включително кога услугите могат да бъдат про боно (безвъзмездни). Това е работещ модел, с който не личи да са запознати хората, разработвали проектозакона в частта с предоставянето на преводачески услуги.

Справка: компаративен (сравнителен) анализ на „Ние ви чуваме” на Етичните кодекси на жестовите преводачи от Финландия (*EK*), Австралия (*ASLIA*), САЩ (*NAD*) и испанската автономна провинция Каталуня (*APTIC*):

<https://www.repporter.com/bg/zhestoviyat-ezik/459-obshtovalidni-etichni-printzipi-za-zhestovite-prevodachi.>

Един проектозакон следва да намалява административната тежест, вместо да я увеличава, както е видно от текстовете на проектозакона, особено в частта с преводаческите услуги, недобре регламентирани и разтегнати между редица институции – АХУ, МТСП, МОН и Агенция „Социално подпомагане”, във взаимодействие с НПО по ЗЮЛНЦ. Всичко това създава за гражданите със слухова загуба редица неудобства, документации, прехвърляния и изчаквателни срокове, които са достатъчно тромава процедура.

Безспорно е необходима регулация, но следва тя да става наистина с мисъл как да се облекчат за ползвателите на жестовия език и преводачите, както и за всички заинтересовани лица.

Какво предлага на българските преводач-тълковници Проекта на Закон за българския жестов език? Според чл. 16 (1) дефиницията за преводач от и на български жестов език е единствено лице, което е вписано в Списъка на преводачите, който Списък пък ще се води от АХУ (чл. 17 (1)), което буди огромно недоумение и редица въпроси. Защо Агенция на хората с увреждания ще се занимава с това? Защо е нужно създаването и воденето на подобен Списък, след като съществува Национална асоциация на жестовите преводачи в България, в която членуват повечето действащи преводачи?

Дефиницията по ч. 16 (1) за преводач от и на български жестов език не е точна, нито коректна с оглед съществуващата квалификация на преводачите в България. Преводач и тълкувател са две различни понятия, съвместявани от едно лице, поради спецификата на комуникацията. Обикновено преводачите (translators) и тълкувателите (interpreters) са отделни компетентности, които често са съвместявани от едно лице. В България, например, предлагашите жестови услуги се наричат „преводач-тълковник от и на жестов език”. Това ясно регламентира, че се касае за специалист, който е достатъчно компетентен да предоставя жестови услуги както на Глухи лица, така и на тежкочуващи.

Отпадането на думата „тълковник” е аргументирана в Доклада за оценки на въздействието в проектозакона като наложителна заради тавтология (повторение), тъй като преводачът по презумпция бил и тълкувател. Този резон е неприемлив. По квалификация повечето преводачи са и тълкуватели. **Редно е Законът да не изменя или премахва термини, които са коректни с оглед услугата.** Това е изключително важно, тъй като при комуникация е възможно да възникнат ситуации, в които преводачът да бъде обвинен в нарушения или липса на умения. Включително **позволява обвинения към преводач, че не се придържа към „естествения жестов език”, постановен законово като общобългарски жестов език.**

В чл. 3 от Преходни и заключителни разпоредби отпадането на термина от ГПК и редица други нормативи също не е уместно. Тълкуването се налага в по-голяма степен, отколкото дословното превеждане – особено при напълно глухи лица, на които е нужно да се опростява и редуцира информацията с цел по-лесното ѝ усвояване. В този процес тя се тълкува, тъй като има думи, които нямат жестов еквивалент, следователно е нужно те да се изтълкуват за Глухите хора.

От друга страна, новообучените преводачи следва да имат свободата да избират към коя организация или институция да бъдат назначени на работна позиция или почасово да отдават услуги. Същото важи и за дългогодишните преводачи с опит и компетенции. Към момента обаче преводачите биват ангажирани на принципа на лично свързване с тях чрез социалните мрежи или личен контакт, тъй като действащите професионални преводачи са много малко и са добре познати както на Глухите, така и на тежкочуващите хора.

Според проектозакона обаче, се утвърждава един монополизиран модел на жестови услуги, който вече беше приложен от фондация „Заслушай се”, и в крайна сметка се оказва неработещ. **Чрез текстовете в проектозакона се прави опит за възраждането на този неработещ модел, но под юрисдикцията на Агенция за хора с увреждания (АХУ).**

Чл. 19 (1) по-нататък регламентира заявленията да се разглеждат от комисия, която да одобрява преводачите за Списъка. Още един повод за съмнение в преследването на лични интереси, тъй като няма гаранция за безпристрастност на комисията, нито може да се гарантира, че влизащите в състава на тази комисия ще са лица, притежаващи компетенции да оценяват жестови преводачи с дългогодишен или по-малък опит.

Изразяваме съмнения, че в съставянето на тези части от проектозакона са извършени допитвания до ВСИЧКИ професионално предоставящи към момента преводачески жестови услуги лица на територията на страната. Текстовете в проектозакона противоречат на съществуващите практики, а налагането на нови, както и реорганизации от подобен характер – за лишено от смисъл.

Чл. 21 (1) касае правото на ползвателите на жестови услуги на безвъзмездна преводаческа услуга. Това също е неработещ модел. Прямо малкия брой преводачи на фона на значително по-големия таргет на ползвателите на жестов език, по-логично е вместо да се ощетяват преводачите чрез услуги „про боно”, да бъде уреден статутът на жестовия превод като професия, и така всеки потребител да заплаща надвишения лимит от часове.

Услугите „про боно” (безвъзмездни, безплатни), в Етичните кодекси на жестовите преводачи по света са по преценка единствено на преводача и се обговарят в договор. Бидейки професия, жестовият превод е валидиран за преводача чрез постоянно работно място и заплащане, а услугите за клиенти са почасово определени. При надхвърляне на часовия лимит, потребителят доплаща услугата. Важно е да се отбележи, че по този начин е спазена етиката и гарантирано уважението към професията, както и към потребителя. **Възпитаването на потребители в консумация на безплатни жестови услуги създава у тях усещането, че преводачът им е длъжен, което е нарушение на етичността.** За справка към Етичните кодекси в публикацията на „Ние ви чуваме”: <https://www.repporter.com/bg/zhestoviyat-ezik/459-obshtovalidni-etichni-printzipi-za-zhestovite-prevodachi>

Освен това, предоставянето на преводачески услуги на деца, ученици и студенти във ВУЗ би било възможно единствено ако на територията на страната работят достатъчен брой преводачи, които да покрият потребността от такива нужди.

Никъде в проектозакона не се предвиждат подпомагащи и приобщаващи условия,

освен жестов превод. Спрямо тежкочуващите студенти, ползватели на субтитри, това е изключване по смисъла на непредоставени услуги, отговарящи на техните комуникационни потребности.

Чл. 23 (1) урежда правото на директора на Агенция „Социално подпомагане” да издава или отказва със заповед жестови услуги про боно. **Не е етично институции да налагат или да задължават преводач да извършва безвъзмездни услуги.** В случай, че жестовите преводачи не са ангажирани на работни позиции към съответната агенция, по никакъв начин не могат да бъдат задължени от никоя институция да оказват безвъзмездна помощ въз основа на документи, удостоверяващи необходимост от услуги про-боно. Съответно за Глухия потребител е затормозяващо да вади и да удостоверява с документи, че има нужда от безплатни услуги. Про-боно услугите може да определя единствено преводачът, тъй като негово е правото и да отказва преводи.

От Чл. 24 (1) разбираме, че потребители, които вече са получили право на безвъзмездна услуга, могат да си изберат от Списъка преводач, който да им я достави. **Подобен модел е неетичен, защото лишава преводача от свободната воля също да избира.** Преводачът е длъжен единствено да достави съобщението, **но той има правото да откаже да го направи.** Изборът на преводач следва да става по взаимно договаряне между лицето и преводача. Преводач може и има пълното право да откаже превод, независимо дали е избран от дадено лице.

Необходимо е да има институция, която да гарантира ПРОФЕСИОНАЛНОТО ангажиране на жестовите преводачите, и тя **не** следва да е АХУ.

Консултативен съвет за жестовия език – съмнения за безпристрастност

Болшинството от законотворците у нас не са запознати със спецификата, тематиката и всички въпроси от областта на слуховото здраве, средства за комуникация и таргети. Безспорно е необходимо да има консултант/и, които да подават своевременно информация от подобен характер, но какво гарантира, че за консултанти ще бъдат избирани наистина компетентни лица, които не преследват лични амбиции да упражняват влияние върху министрите, априори незапознати с проблематиката?

Чл.27 (1) гласи, че *„Към министъра на образованието и науката се създава Съвет за българския жестов език”*. Съвет може да се създаде към министерство, не и към министър. Това само по себе си затвърждава неосведомеността и личните цели, преследвани при разработването на проектозакона.

Буди недоумение големият брой лица (14) в състава на консултативния съвет. Това е още едно увеличение на административната тежест, което не гарантира принципите на избор и безпристрастност. Резонът на съставителите на предложението е консултантите да са специалисти от различни области и компетенции, но никъде не е регламентирано дали са постоянни или сменяеми на ротационен принцип.

Освен това считаме, че следва да се вземат под внимание и мнения на консултанти, които са независими специалисти, т.е., да не са към НПО по ЗЮЛНЦ, за да не се създават предпоставки за приоритизиране и съмнения в безпристрастността на оценките.

В заключение

Измененията в ЗРТ, касаещи аудио-визуалните медийни услуги, е необходимо да включват и субтитри, освен жестов език. Както посочихме по-горе в забележките си по отношение на образованието, подобно изключване на комуникативните средства, предпочитани от тежкочуващи хора, е дискриминация по смисъла на непредоставени услуги за достъп. Тежкочуващите лица съставляват най-голямата част от българската тиха общност, но комуникационните им потребности не се свеждат само до жестов език.

Прави впечатление, че като цяло проектът на Закона за жестовия език изобилства от преувеличения. По отношение на завишения общ брой на представителите на тихата общност в България са цитирани над 120 000 души (Доклад за оценка на въздействието, стр.15: „В България няма официална статистика за хората със слухови нарушения, но по информация на Съюза на глухите в България в страната има над 120 000 лица с различна степен на слухова загуба – глухи, слабочуващи и сляпо-глухи, като броят на ползващите български жестов език е около 12 000 души”).

Тази дезинформация за общия брой на хората с различна степен на слухова загуба като 120 000 беше тиражирана многократно от фондация „Заслушай се”, както и повтаряна многократно в медиите, въпреки че е недоказуемо колко точно е числеността на всички таргети в състава на тихата общност. Приблизителният брой на общността и на ползвателите на жестов език също неточен, тъй като по-голямата цифра цели да внуши за колко много хора е необходим жестовият език и колко наложителна легализацията му по количествен показател. За съжаление, незапознатостта на широката общественост позволява мултиплицирането на подобна статистика, която не илюстрира необходимостта от закон, защото не отговаря на реалността.

Друго преувеличение в проектозакона е посочването на значителен брой участници в разработката и обсъждането му. В Доклада за оценка на въздействието се посочва участието на 20 организации и центрове за подкрепа (стр.37). Звучи внушително, но споменатите организации и центрове не са дори изброени поименно в пълнота, което оставя съмнение дали изобщо са се включили всички, или цифрата е фигуративна тежест за активно участие. На фона на видимо недостатъчната компетентност по законопроекта, пропуските и несъответствията с българската реалност, подобни преувеличения стоят изключително претенциозно.

Изявяваме силна препоръка за цялостна преработка на Проект на Закон за жестовия език (2020), тъй като в този му вид той не удовлетворява интересите на тихата общност, заради която да се легализира в националното законодателство на Република България.

Христина Чопарова
/журналист и медиен експерт/
Ние ви чуваме
www.repporter.com
office@repporter.com

7.09.2020 г.
София